

Thália

Egy bástyakörönd volt az a pesti Duna-parton. A törökvilágból maradt fenn, mikor még Pest bástyával volt körülveve... Aki most a helyét keresné, egy palotasort találna ottan. Akkor egyedül állt a parton, sötét, mogorva falrakás, durván összerótt kövekből, miket nem ért külső vakolat soha; csak az idők moha fészkelte meg magát rovátkáikban. Teteje fazsindelyes, sűrűn tarkázva újabb foltozásoktól. Esténként ami denevér a Duna-part felett szállong, az mind a rondella lakója... Környékét pedig a város minden rondasága lepi... körül a tér beszórva dinnyehéjjal, baromfitollal, hagymaszárral, nyáron, sártól járhatatlan összel, egyedül télen van szép járdája hóból, mint a város többi részének. Itt ütötte fel tanyáját a vándor magyar színesztársaság...

első kör-színháza

A Rondella maktetje (Színháztörténeti Múzeum)

ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD

című, 1872-ben megjelent regényében így írja le Jókai Mór a már akkor csak emlékekben élő Rondellát, a pest-budai hivatásos színesztársulat első kőtemplomát. A kezdetet pontosan ismerjük: kétszáz évvel ezelőtt, 1774. augusztus 14-én egy német vándorszínesztársulat itt mutatta be Pauersbach Die indiansche Witwe című darabját.

Az előadás német nyelven folyt, hiszen az idő tájt Pest-Buda lakosságában ők képviselték a többséget. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a magyar színjátszás története német kezdetekre megy vissza. Amilyen pontosan tudjuk, hogy mikor nyílt meg az első pesti kőszínház, ugyanolyan ködös múltba vesznek a magyar színesztársulat kezdetei. Ünnepi alkalmakkor előadott, dramatizált énekekkel és tánccal kísért játékok az emberi kultúra legősibb kincsei közé tartoznak. Ki tudja például, hogy milyen mélyre, az évezredek micsoda távolába megy vissza a napjainkban itt-ott néprajzi érdekességként felújított szentivánéji tűzgyújtás? A töredékesen fennmaradt szentivánéji énekek olyan ősi, dramatizált játékokról árulkodnak, amelyeknél a tűz talán emberáldozati célokat szolgált volna. A középkori vallásos drámának és a vásári színjátszásnak már bőven maradtak ránk emlékei. Az újkor elejétől kezdve pedig egyre szélesebb körben terjedt el az iskolai színjátszás, eleinte latin, de a 17. század végétől már inkább magyar nyelven.

Ezek a dramatizált játékok, majd színi előadások általában valamilyen ünnephez kapcsolódtak, majd lassanként maguk is ünnepet jelentettek. Miért? Képzelnék el csak életünket rádió, televízió, mozi, lemezjátszó nélkül — s egyszer-

re megértjük, mit jelentett egy-egy kis közösség életében valamilyen alkalmi vándor színtársulat megjelenése.

NÉMET FÖLDRŐL VETŐDTEK IDE

az első vándorkomédiások a 18. század elején, s ezek azután annyira megeremlették az igényt, hogy a század végén már a magyar színtársulatok is megjelentek. Ma a „felvilágosodás kora” néven emlegetjük ezeket az időköt, ami nálunk a nemzeti mozgalom megerősödésével, a magyar nyelv kultuszának fellendülésével járt, s aminek Jókai is olyan szép emléket állított a fentebb idézett regényében. A magyar nyelvű színjátszás szent hivatást töltött be. Már Bessenyei György, a magyar felvilágosodás korai ve-

zéralakja szindarabot írt a majdani magyar színház számára, majd Kazinczy ugyanilyen célból lefordította Shakespeare Hamletjét német átfordításából. Amikor pedig a Rondella megnyitása után 1787-ben Budán, a karmelita templomból átalakított Várszínházban is német színészek ütöttek tanyát, a magyarok a nemzeti színjátszás megvalósítását még sürgetőbb feladatnak érezték.

Nem II. József reformjainak elterelésében kell keresni a nemzeti megújulás útját, hanem a nemzeti kultúrában, hangsúlyozta például Péczeli József, több francia színmű

magyarra fordítója: *Nem abban áll a nemzet dicsősége, hogy házainkon számok ne legyenek, földjeink meg ne mérettessenek, a nemesség szabadon nyulászhatson stb., hanem abban, hogy a mi nyelvünk legyen a maga hazájában az első... Ha a magyar haza minden régi jussait vissza nyeri is, de ha a maga nyelvét uralkodó nyelvvé nem teszi, olybá tartsa, mintha semmit sem nyert volna; mert ami legfőbb lett volna, azt mulasztotta el. Ugyanekkor a folyóiratok hasábjain „egy hazafi” jutalmat tűzött ki Kazinczy Hamlet-fordításának előadására, s jelentkezőket keresett egy megal-*

Az 1837-ben épült régi Nemzeti Színház

A budai Várszínház

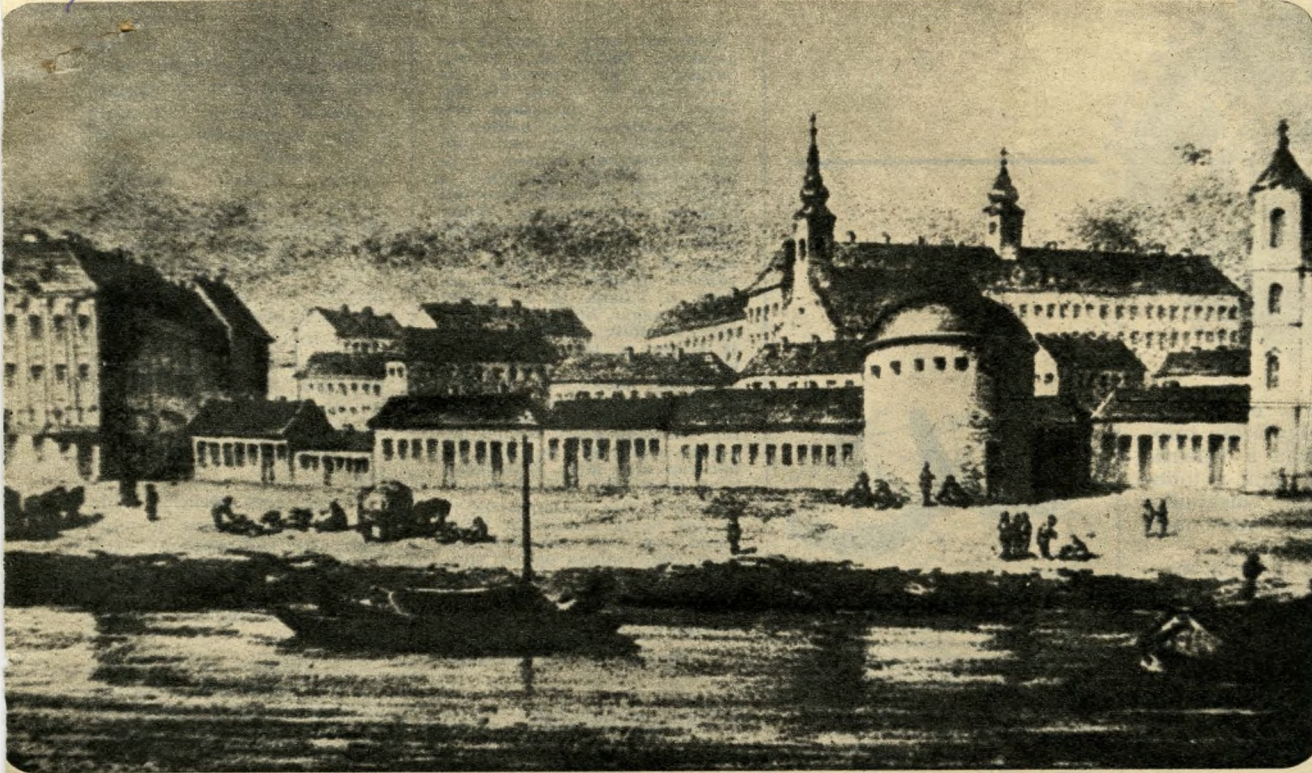

1974 AUG 10

NŐK LAPJA

Budapest

792

A Rondella egy régi pesti kőrajzon

kítandó magyar színtársulathoz. Így jött létre másfél évtizeddel a Rondella megnyitása után, 1790. szeptember 21-én az első magyar hivatásos színtársulat, Kelemen László vezetése alatt. A következő hónapban már magyar nyelvű előadás lelkesítette a közönséget, előbb a budai Várszínházban, majd a pesti Rondellában.

IGAZ, HOGY NEM HAMLET

szerepelt a műsoron — ez még nehéz feladat lett volna kezdő társulat számára. A magyar jádók mind Pesten, mind Budán eljádszották már Simai Kristóf Igazházi nevű darabját — olvashatjuk a Hadi és más nevezetes történetek novemberi számában. Az ország bírója és báró Orczy ő excellenciájok sőt minden jelenlévő tapsoltak örömk-

ben, és igen soknak ítélték első próbában...

Sajnos, a két előadást hosszú csend követte. A német színészek nem szívesen fogadták a magyar konkurrenciát. Valóban fájdalommal

tapasztalja a társaság — írják december elején — hogy ámbár minden egyéb jött-ment látványmutogató komédiásoknak, kötél tánco-soknak, anglikus kóborlóknak, országfutóknak a színházak tárva-nyitva állnak és pártfogásban részesülnek: egyedül e magyar játszótársaságnak kellett oly sok akadályt leküzdenie, míg e két fővárosban egy-egy előadásra engedélyt nyerhetett.

Kelemen László mindent megtett, még a királynál is instanciázott, 1792 tavaszára sikerült egy deszkabódét kibérelniük a budai Dunaparton. Éppen ülésezett az országgyűlés, s így bőven akadt közönség. De aztán jött a tél, a deszkaépület használhatatlanná vált, az országgyűlés is feloszlott. A sok huzavona megviselte a társaságot, kiéleződtek az ellentétek. Végül a következő évben a német színtársulat vezetője, Eugen Busch a magyarokat is igazgatása alá vette. Ettől kezdve felváltva játszottak magyar és német színészek a Rondellában. Amikor pedig a Vörösmarty téren elkészült az új német színház, a hajdani bász-

Kelemen László, a hivatásos magyar színészet megindítója

Pest a 18. század végén. A hídtól jobbra a Rondella, kúp alakú tetőzetével

A kép közepén látható magas épület a budai faszínház

Az 1812-ben épült pesti német színház

AZ ŐSDI ÉPÜLET ELTÜNT,

helyét emléktábla jelöli a Régiposta utcában. Kár, hogy a régi Pest-Buda nagy ismerőjének, a történetkutató Gárdonyi Albertnek kissé talán túlzón indokolt ötlete a mai napig sem valósult meg: Meg kell jelölni a Régiposta utca kövezetén a Rondella körvonalait, amint ezt Párizs a lerombolt Bastille körvonalai-val tette, mert amint a Bastille lerombolása a franciák számára a politikai szabadság kezdetét jelentette, úgy jelenti számunkra a Rondella a magyar nemzeti kultúra születését...

Kelecsényi Gábor